

Énekiskola Békéstarhoson

1946–1954

Emlékek és gondolatok

Ez év november 5.-én volt 60 éve, hogy az akkori Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumban aláírták az első Magyar Állami Énekiskola létesítő rendeletét. Az intézményt *Gulyás György*, a debreceni Dóczi Tanítóképző Intézet lelkes zenetanára álmolta meg. Hogy szívós akarattal meg is valósíthatta, az egy alföldi nagyközség, Békés előjáróinak is köszönhető. Ők ajánlották fel ugyanis az iskola céljaira a község birtokában lévő és a háború után üresen álló tarhosi Wenckheim kastélyt, a hozzá tartozó területekkel. Ez az Énekiskola valósította meg elsőként Kodály zenei nevelési elveit a gyakorlatban. Célja a falusi tehetségek felkarolása volt, hogy belőlük a magyar vidék számára magyar népdalon, értékes zenén felnőtt tanítókat, zenei szakembereket, egyéb ún. középkadereket képezzen, akik a legkisebb faluban is a zene lelkes apostolai lesznek.

Tarhos, Árpád fejedelem elhalt fia volt. A major az ő nevét őrzi. Békéstől 8 kilométerre a vésztoói országút mentén fekszik. Itt áll az országúthoz közel a Kiskastély, beljebb az erdők irányában a Nagykastély. Az alapításkor az iskola megkapta még a parkot, a gyümölcsöst és a konyhakertet, a kertészlakást, a lovászházat, és a Kiskastély melletti kétlakásos házat is. A közeli intézői lakást, valamint az országút másik oldalán, Berkében, a Kiskastélytól kb. egy kilométernyire lévő vadászházat pedig eleinte bérelték, később ez a két épület is az iskoláé lett. Ez volt tehát boldog tarhosi diákéveink színtere, számtalan kedves emlék forrása.

A vadszőlővel befuttatott Nagykastély volt az intézet központja, szíve, motorja. Itt lakott Gulyás igazgató úr és családja, itt volt kisgyerek Gulyás Béla ma Svájcban élő karmester, később Gulyás Márta zongoraművész, a Zeneakadémia kamarazene tanszékének vezetője. A tanárnők közül többen szintén itt laktak, itt voltak az irodák, és a lícista lányok kollégiuma (mert *Tarhos* az egyetlen koedukált iskola volt akkor). Az alagsorba csigalépcső vezetett le két helyen is. Itt működött a konyha, ahol párosával naponként váltva egymást, mi is segítettünk. Ilyenkor nem mentünk iskolába. Itt voltak a kiszolgáló helyiségek, három nagy ebédlőterem hosszú asztalokkal, lócékkal, (még felállva, közösen imádkoztunk étkezés előtt és után), itt lakott két hivatalsegéd is, és a vadász. Rá nagy szükség volt, mert a kastély egész környékét, a parkot és a vadállományt éjjel-nappal ő vigyázta. (Magunk is gyakran láttunk őzeket, kis gidákat, nyulat, fácánt.) Biciklin járt, zöld vadászkalapban, puska a vállán. Mellette futott a vizslája. Mi nagylányok Janikának szólítottuk. Pártolólág szemet hunyt, sose jelentette a felügyelő tanárnak, ha még ébresztő előtt leszöktünk zongorát gyakorolni a Kiskastélyba, aminek az ormán még ott ült a hajnali derengésben a bagoly.

A kastély melletti fenyőerdőben, a régi lovászházban volt az általános iskolás kislányok kollégiuma. Nevelőikkel laktak itt, többek között Kapás Géza tanár úrral és családjával. Itt tologattuk babakocsiban az ifjabb Kapás Gézát, aki ma a Zeneakadémia hegedűtanára.

A Nagykastélytól, ha a rózsakerten áthaladtunk, gyönyörű, hosszú cseresznyesor vezetett a park bejáratáig. Az úttól balra nagy konyhakert, ahol mi is rendszeresen dolgoztunk, jobbra különböző korú telepített tölgyesek. Errefelé volt a kertészlakás is, és egy használaton kívüli üveg-ház. Egyszer ide húzódtam be vihar idején, amikor az ügyeletes tanárnő kiküldött, hogy még a vihar előtt terejem be a parkból a gyerekeket. Ez sikerült is, de magam már nem értem be a Nagykastélyig. Elsötétült az ég, dörgött, villámlott, az erdő zúgott, az eső szakadt, a park fái hajladoztak a nagy szélben. Eddig sose félttem a vihartól, de ez akkor félelmetes volt.

A tanárok többször is tartottak órákat a parkban, a csodálatos környezetben a jó levegőn. Volt a bejáratától nem messze egy természetadta hatalmas gödör, az un. „Nagygödör”, ami fáival-bokraival, lankáival és remek akusztikájával ideális színpada lett tábortüzes szabadtéri ballada-előadásainknak. Meredek oldalán a lépcsőzetesre kialakított lelátón ült a hálás közönség: tarhosi majorbeliek, békésiek, a sokfelől összese-reglett szülők, sőt nem ritkán „magas” pesti vendégek is. Filmesek fantáziáját is megragadta a festői látvány. Az előadások végeztével csillagfénynél, egymásba karolva sétáltunk vissza a Nagykastélyhoz, és madrigálokat énekelünk: „A nap leszállott halkan...”

Minden reggel harangszóra ébredtünk, mert a kastély mellett egy harangláb is állott. Ez jelezte számunkra az időt. Hálótermünk rendbetétele és a „vizit”, vagyis a takarítás ellenőrzése, majd a reggeli után csoportosan, magunk kedvére énekelve vonultunk le az iskolába a saját kezünkkel épített salakúton. A Kiskastélyban voltak a tantermeink és a nagy zeneterem, ahol a vendégeink tiszteletére adott hangversenyeinket, ünnepélyeket, gyűléseket, idővel mozielőadásokat is tartottuk. Minden este itt volt az énekkari próba, utána a népi táncok gyakorlása is. Egész életemet végigkíséri az ehhez a teremhez kapcsolódó számos csodálatos élmény, az a sok-sok kórusmű, melyeket itt Gulyás György vezényletével megtanulhattam, énekelhettem. Itt oltódott belém a népdal- és a népi tánc szeretete is. Bizonyára ennek köszönhető, hogy tanári, karvezetői munkám mellett népdalkutató is lettem, és néprajz szakon doktoráltam.

Számtalan koncert tanúi voltak az öreg falak, hiszen a különös iskolára sokan voltak kíváncsiak bel- és külföldről egyaránt. Itt énekelhetünk *Kodály tanár úrnak*, és szorongva vártuk a véleményét. „A Cigánysíratót így még sohase hallottam”, dicsért meg bennünket. Feledhetetlen emlék, ahogyan a Pünkösödölőt és a Túrót eszik a cigányt vezényelte akkor nekünk! Az a kitüntetés ért, hogy a bemutatkozáskor a Táncnótát én dirigálhattam a Mester színe előtt. Ki akartam tenni magamért, és

nagyon igyekeztem úgy vezényelni, ahogy eddig karnagyunktól, Gulyás Györgytől láttam. „Jó”, jelentette ki a Tanár úr. De utána – a mű végén az utolsó két hang leintő mozdulatára utalva – tréfásan megkérdezte: „Maga milyen legyeket kapdos?” Ebből rögtön kitetszett, hogy bizony még van mit tanulnom kórusvezetésből.

Más alkalommal pedig *Ádám Jenő* tanár úr vezényelt itt bennünket. A Bartók: Bolyongást tanította az ő utánozhatatlan stílusában. Ebben a teremben játszott nekünk *Friss Antal*, *Zempléni Kornél* és még sokan mások. Mi pedig, ha kellett, éjszaka is kiugrottunk az ágyból, hogy a zeneterembe sietve hangversenyt adjunk az éppen akkor érkezett chilei vendégnek. És osztálytársunk, a ma már Kossuth-díjas Szokolay Sándor óraszünetekben itt zongorázta el nekünk legújabb szerzeményeit, szonatináit, meg a Hüvelyk Matyit és az Ostinato-t. De itt zajlott az érettségi vizsgánk is. Két napig tartott, két elnökkel. Egyik nap a közismerteti tárgyakból feleltünk Sándor Jenő elnökletével, második nap a zenei tárgyakból, ahol Várnai Klára vezette a bizottságot. Ebben a teremben került sor még egy szép eseményre, Papp László csellótanár ikergyermekeinek keresztelőjére, ahol kórusunk akkor az egyszer nélkülüm énekelt a háttérben, mivel én az egyik keresztmama szerepében elől álltam a kis Zsuzsival a karomban.

Itt a Kiskastélyban is laktak tanárok a kezdetektől fogva. Mi hárman Mező testvérek 1947 nyarán jöttünk Tarhosra iskolába. Szüleink 1950-ben Szeghalomról utánunk költöztek. Édesapám természetrajz-földrajz kémia szakos gimnáziumi tanár volt. Ő az általános iskolában kapott állást, édesanyám pedig zongorát tanított, valamint a cselló tanszak zongorakísérője volt az iskola megszűnéséig. Ők is a Kiskastélyban kaptak egy tantermet lakásul, hárman, mert a kishúgom akkor még csak 4 éves volt. Ott történt, ebben a lakás-tanteremben, hogy mi nagyobb testvérek akik változatlanul a kollégiumban laktunk továbbra is gyakorolni azért „hazajártunk”. Laci öcsém játszott egy kis Bach darabot éppen. Valamit eltévesztett. Márta húgom rögtön rászólt és mondta a helyes hangot. Meglepődtünk, és rögtön próbára tettük. Akkor vettük észre, hogy abszolút hallása van. Szinte megijedtünk. Rohantam a másik tanterembe, ahol éppen tanári gyűlés volt. Bekopogtam, hogy a szüleim egy pillanatra okvetlen jöjjenek ki! Meg voltak ijedve szegények, hogy mi történhetett, de nagyon megörültek, amikor meghallották, hogy „csak” ennyi. Ezután ha vendégek jöttek az iskolába, a húgomat az igazgató úr mindig produkáltatta, mint valami kis csodabogarat. Így bemutatta Zathureczky Edének is, aki a zongora mellett azzal kezdte a vizsgáztatást, hogy leütött egy á-hangot. Márta azon nyomban válaszolt: „A bácsi azt hiszi, hogy á, de ez egy hamis gisz.” Volt nagy derűtség!

Édesapámék csak az iskola megszűnésének évében, 1954-ben költözhetek a Kiskastély melletti épület egyik lakásába. Mi hárman nagyok azonban az iskolai szünetekben is az egyik tanteremben laktunk vas-

ágyakon, mert otthon nem fértünk. Itt lemezeket hallgattunk, olvastunk, muzsikáltunk nap mint nap. Az olajos padlóra újságpapírt teregettük szőnyeg helyett. A minisztériumi autó sofőrjének külön szoltak, hogy ne ijedjen meg, ha a Kiskastély mellett a salakúton valaki kézen járva jön velük szembe. Csak Mező tanár úr az, aki rendszeresen tornázik nap mint nap.

Én 1951-ben érettségiztem, és kerültem fel a Zeneakadémiára, a bátyámat követve. Ezután Tarhosra már „csak” hazajártunk. Hamarosan férjhez mentem egy volt tarhosi diáktársamhoz, 1953-ban született egy kislányunk, még ő is lakott a Kiskastélyban, még tologattam a parkban babakocsiban.

Friss Antal professzor megnézte a pici kezét, és megállapította, hogy jó csellista lehet belőle. Valóban, bár Japánban él mint angoltanár, máig csellózik. Férje gitározik, három gyermeke zongorázik. A legkisebb, Kaneko Miyuji Attila éppen itthon, a Zeneakadémián, követve a családi – valamint tarhosi hagyományokat. Ő a Békés-Tarhosi Baráti Kör legfiatalabb tagja.

A berkei vadászház esett legtávolabb az iskola központjától. Itt laktak a fiúk a felügyelő tanárral. Lóvontatta keskeny vágányú cukorrépa-szállító kis vasúti kocsit, ún. „lóré” vitte fel naponta őket reggelizni és iskolába, vacsora után vissza. (Ezen a sínen szállították a termést a sarkadi cukorgyárba.) Hanem a fiúk a táncpróba vagy a gyakori vidéki szereplések után késő este gyalogolhattak haza esőben-sárban. De akkor is, ha hét végén, vacsora után némelyik még ottmaradt az ebédlő ajtajában beszélgetni a kiválasztott kislánnyal.

Az intézői lakást a Kiskastélytól csak egy kis tér választotta el, ahol gledicsiabokrok gyűrűjében egy Krisztus-szobor állt. Magát a hosszú, nagytornácós házat az országút mentében a valamikori uradalmi cselédlakások és műhelyek mellé építették, közel a melegvizű artézi kúthoz. Később a Békést Vizesfással összekötő keskenyvágányú kisvontat tarhosi megállója is éppen ennél az épületnél volt. Tantermek, betegszoba és tanári lakások céljára használta az iskola. A szüleim ott is laktak egy ideig. A konnektorokat a falba éppen a mostani férjem, mint nagydiák szerelte be nekik. És ez természetes volt hogy egy diák villanyt szerel, mert Tarhoson úgy nevelkedtünk, hogy semmilyen feladattól nem riadtunk vissza.

Szokolay Sándor nyilatkozta többször is, hogy ez az iskola „élményiskola” volt, melyben az ének és zene mellett fontos szerepe volt a fizikai

1954. Az utolsó érettségiző osztály diákjai Jánoky Judit, Csukás István, Fekete Betti

munkának is. Ha kellett, utat építettünk, a fiúk váltót a berkei vadász-
házhoz, azzal az egészséges önbizalommal, hogy egészen biztosan jó lesz
az, amit csinálunk. Örültünk hogy valami fontos, hasznos munkát vé-
gezhetünk, büszkék voltunk arra, hogy ilyen felelősségteljes dolgot biz-
tak ránk. És igyekeztünk ennek legjobb tudásunk szerint meg is felelni.
Egyidőben az igazgató úr sokat betegeskedett. Ezért gyakran én vezé-
nyeltem a kórust minden idegesség, lámpaláz nélkül, olyan magabizto-
san, mint egy rutinos karnagy. Sőt a „nem énekkarosok énekkarának”,
a másodvonalbeli kórusnak is tanítottam be darabokat. Mikor a Zene-
akadémián elkezdem tanulni a vezénylést *Vásárhelyi* tanár úrnál, akkor
egy időre elgyávtam. Akkor döböntem rá, hogy ez a munka milyen
komoly, tudatos technikai háttérrel igényel. Különben a tanár úr szeretett
minket tarhosiakat, mert mint mondta: „ezeket csak technikára kell ta-
nítani, a zene bennük van”.

Ahogy nőtt a diákok létszáma Tarhoson, egyre sürgetőbbé vált hang-
szeres-, elsősorban zongora gyakorlófülkék kialakítása. A kisinternátus
mögötti romos ólból építettük mi magunk egy kőműves irányításával
az egyiket, az intézői lakás mögötti használaton kívüli istállóból alakí-
tották át, a fiúk a másikat. Zeneistállónak nevezték el. *Csukás István*
Kossuth-díjas költő, volt tarhosi diák így írt erről: „...Időnket, eszméle-
tünket a zene töltötte ki öt éven keresztül. Minden dolgunkat a zenén
át néztük, érte tanultunk hihetetlen buzgalommal, fegyelmeyődtünk, s
dolgoztunk, romot takarítottunk, építkeztünk, istálló hidrlását ástuk ki
másfél méter mélyen, kubikoltunk, télen rőzsét gyűjtöttünk, lepedőt
mostunk, és énekeltünk párba verődve, két szőlamban, kapásból....”
(Emlékezés egy iskolára.)

1951-ben, amikor az osztályommal érettségire, a kórusal pedig a
berlini VIT-re készültünk, a Nagykastélyra emeletet építettek. A nagy-
lányok kollégiumát addig áthelyezték a Kiskastély mellé, az ún. „új is-
kolába”. Ez is úgy épült, mint később a Zenepavilon. Mi tisztítottuk a
bontott téglát ácskapcsokkal, mi hordtuk oda brigádokba szerveződve
az építkezéshez, mi voltunk részben a segéd munkások is. Ha valakinek
romlott a tanulmányi eredménye, nem dolgozhatott velünk. Óriási ne-
velő ereje volt a közös munkának, aminek a jó ízét egész életünkre ma-
gunkkal vittük.

Iskolánk évről évre fejlődött, gyarapodott. 1950-től kezdve minden
évben küldte legtehetségesebb neveltjeit a Zeneakadémiára. Elsőként
mindjárt *Szokolay Sándort* és *Mező Imrét*. Követte őket a többi *Mező*
testvér mellett *Farkas Ilona*, (a Kossuth-díjas Sebestyén Márta édesanya-
ja), *Tarjáni Ferenc*, *Bozay Attila* (szintén Kossuth-díjasunk), *Bartalus*
Ilona, hogy csak néhányukat említsek. A zeneakadémia tanárai pedig
szívesen jártak le Pestről tanítani, vállalva az akkori idők utazási nehé-
zségeit is, mert maguk is fellelkesültek a tanítványok hihetetlen hangsze-
res fejlődését látva. *Mező László* (ma már ő is Kossuth-díjas) pl. csupán

öt évnyi csellótanulás után diplomát nyert a párizsi nemzetközi Casals versenyen. Azonban hiába vitték a sikeres diákok valamint a neves látogatók az iskola, és vele hazánk jó hírét szerte a világba, minden évben a fejünk felett lógott a megszüntetés Damoklész-kardja. Mert Tarhos nem illett bele a meglévő iskolarendszerbe több dologban is. Már kezdettől 8 osztályos általános iskola és négy líceumi osztályként indult. Ezt a 8+4-es felosztást csak később vezették be minden iskolában. Zenei általános iskola – valamint zenei líceum és tanítóképzőként is különleges volt. 1949-től zenei szakirányú gimnázium lett. Ez is újdonság volt még akkor. Naponta volt énekóra, amit 1950-ben a tarhosi zenei általános iskola mintájára vezettek be Kecskeméten, majd országosan is. Mint már említettem, egyetlen koedukált iskola is volt. Emellett állandóan kifogásolták, hogy „sokba kerül.” Kodály később egy írásában epésen meg is jegyzi: „Békéstarhost – ahol az újfajta énektanítókat kezdték már képezni – megnezték németek, csehek, oroszok, bolgárok. Mind azt mondták, nálunk ilyen nincs, de kell, hogy legyen. Eddig a bolgárok meg is valósították. Mi megszüntettük, takarékoságból. Így természetesen sokba került, mert nem volt ideje, hogy termését megérlelje és betakarítsa.

(Úgy hírlík, a helyébe került intézet még többbe kerül.)” (Tanügyi bácsik...1956.)

Az iskola alapításakor a helyet magát nem tartotta elfogadhatónak a Mester. Amennyire aggódott a kezdetleges körülmények, az elszigeteltség miatt, később személyes tapasztalatai nyomán annyira elismerte az iskola eredményeit. A Ki a jó zenész? c. híres beszédében így nyilatkozott: „Próbát tettem egy kis háromszólamú darabbal, három iskolában.

Teljesen hibátlanul csak Tarhoson énekelték le első látásra.” Később megtett mindent az intézet megmaradása érdekében. Süketnéma zenészek c. nyilatkozatában 1952-ben így ír Tarhossal kapcsolatban: „Ez az iskola mutatja eddig legtisztábban, mit lehet elérni az új módszerrel. És éppen ezt az iskolát akarják most megszüntetni. Oda kell törekednünk, hogy a helyes zenei oktatás ne egyeseke véletlen kísérletezése, hanem általános legyen.”

A **Zenepavilon** avatására 1953. május 1-én került sor. Részlet Kodály avatóbeszédéből: „Ebben a szép épületben garanciáját látom annak, hogy a kormány komolyan veszi a jelszót: műveltséget a népnek és zenei mű-

veltséget különösen.” Sajnos nem így történt. Még az ő fellépése, érvei is hatástalannak bizonyultak a hatalom ellenében. Hiába nyilatkozta a Szabad Népből 1954 márciusában J. Ty. Leszjuk is, a moszkvai Kulturális Minisztérium munkatársa: „Magyarországi élményeimből kiemelkedik a békéstarhosi zeneiskolában tett látogatásom. ...Ez a nagyszerű intézmény bármely országnak méltán becsületére válnék”. Gulyás György mégis megkapta a végzést az iskola bezárására augusztus utolsó napjaiban, amikor az új diákokat már kiértésítették, hogy felvételt nyertek. Törőcsik Mari is köztük volt! A szülőkkel a tény egy Gulyás nevében, de általa soha alá nem írt levélben közölte a minisztérium, tarhosi keltezéssel, aug. 31-ei dátummal. Édesapámék mindketten elvesztették állásukat egyik napról a másikra. Ott álltak a reménytelenségben a négy muzsikus gyermekükkel lakás és megélhetés nélkül. Apám sírt. Mi csak ijedten néztünk egymásra, hogy ilyen egyáltalán hogy lehetséges? Az intézetet októberig ki kellett üríteni.

*„Ó, zenét adó hatalom! Hisz úgy
építettünk iskolát, téglát hordva,
semmink se volt, cukorrépa-vasút
vitt reggelenként, s míg dalunk galambja
szűz álmoként röpi, miniszterek
fontoskodása között elveszett
zengő iskolánk az országos gondban.”*

Csukás István: Békés-Tarhos

„Szerencsére a tarhosi szellemet nem lehetett megölni, az ma már sokakban él és előbb-utóbb kivívja megillető helyét köznevelésünkben.” (Kodály Zoltán: Közönségnevelés. 1958.)

Majd ezt írja 1961-ben: „1945-ben nagy reménnyel láttunk újra munkához. Megkapta a középiskola is jogát a zenéhez, a legfelső osztályig. Megalakult Tarhos, majd példájára a kecskeméti iskola, heti 6 énekórával... De csakhamar sötétedni kezdett. Tarhost megszüntették, pedig az nevelte volna a legjobb általános iskolai tanerőket.”

Vajon a Mester mit írta most?

(H: 2006/3. 26.o.)

*Bencze Lászlóné dr. Mező Judit
(1932–2017)*

Emlékezés

„...Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy csodaiskola, egy zöldellő énekpark...Tarhos...ahol békésen összecsengett a nyugati madrigál a keleti népdallal, ahol a kukoricaföld mellett is magaseurópai dallamok szálltak, és ahol még a madarak is szolmizáltak...

*60 éve született, / Ma is élhetne.
Higgyünk a feltámadásában.”*

Bartalus Ilona: A tarhosi csoda